

KIRGISTAN

OBLICZA TRANSFORMACJI

Redakcja naukowa
Michał Kuryłowicz
Krystian Pachucki-Włosek

Kirgistan – oblicza transformacji

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 1

KIRGISTAN – oblicza transformacji

POD REDAKCJĄ

MICHAŁA KURYŁOWICZA I KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA

Michał Kuryłowicz
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-5041-6683>
✉ michal.kurylowicz@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
ID <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki97@gmail.com

© Copyright by individual authors, 2020

Recenzent: prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Opracowanie redakcyjne: Marta Kupińska

Projekt okładki: © Ka Klakla

ISBN 978-83-8138-107-9 (druk)
ISBN 978-83-8138-265-6 (on-line, pdf)
<https://doi.org/10.12797/9788381382656>

Na okładce wykorzystano zdjęcie autorstwa E. Żak
(Biszkek, Kirgistan)

Publikacja została dofinansowana ze środków Wydziału Studiów
Międzynarodowych i Politycznych UJ, Instytutu Rosji i Europy
Wschodniej UJ, Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

<i>Od redakcji</i>	9
<i>From the Editor</i>	11
Michał Kuryłowicz, Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Wprowadzenie</i>	13

I. Polityka

1. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Prezydent i egzekutywa we współczesnym Kirgistanie</i>	25
2. Michał Kuryłowicz	
<i>Parlament i ewolucja systemu partyjnego w Kirgistanie po 2010 roku</i>	43
3. Krystian Pachucki-Włosek	
<i>Oblicze ideowe republiki i polityka historyczna współczesnego Kirgistanu</i>	69

II. Gospodarka

1. Łukasz Rabiasz	
<i>Podstawowe wskaźniki makroekonomiczne Kirgistanu, główne działy gospodarki i polityka ekonomiczna po 2010 roku</i>	85
2. Katarzyna Kosowska	
<i>Kirgistan w pętli energetycznej – problemy z wykorzystaniem potencjału wodnego republiki, tradycyjne i nowe źródła energii</i>	105
3. Patryk Dujka	
<i>Handel międzynarodowy Kirgistanu – najważniejsi partnerzy, kluczowe produkty eksportowe i importowe</i>	123

4. Konstancja Polit
*Migracja zarobkowa z Kirgistanu. Znaczenie gospodarcze
i polityczne kirgiskich gagarbaiterów* 143

III. Społeczeństwo

1. Paweł Panasiuk
Panorama społeczna Kirgistanu 169
2. Elżbieta Żak
*Tożsamość państwowa czy komunikacja międzykulturowa?
Problemy językowe we współczesnym Kirgistanie* 185
3. Daria Saprynskaja, Iwan Sokołowski
Islam w Kirgistanie 207
4. Barbara Tomków
*Polityka w zakresie równości płci i pozycja kobiety
we współczesnym Kirgistanie* 227
5. Michał Kuryłowicz
Edukacja i polityka edukacyjna współczesnego Kirgistanu 245
6. Bartosz Oleszko-Pyka
*Dziennikarstwo internetowe oraz media społecznościowe
w Kirgistanie – znaczenie oraz społeczna odpowiedzialność*.....271

IV. Kirgistan na arenie międzynarodowej

1. Michał Lubina
*Po pierwsze Rosja. Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa
Kirgistanu wobec nowych wyzwań na obszarze eurazjatyckim* 287
2. Sebastian Torłop
*„Mała Wielka Gra” – Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską
a USA w aspekcie militarnym*.....311
3. Paweł Panasiuk
Kirgistan – stosunki z sąsiadami w regionie Azji Centralnej.....329
4. Kinga Osierda
Tureckie soft power w Kirgistanie 343

Zakończenie

Elżbieta Żak <i>Odwiedziny w „nieucywilizowanej” przestrzeni</i>	361
Biogramy	367
Indeks nazwisk.....	371

2. „Mała Wielka Gra”

– Kirgistan pomiędzy Federacją Rosyjską a USA w aspekcie militarnym

ABSTRACT

„The Small Great Game” – Kyrgyzstan between the Russian Federation and the US in the Military Aspect

Originally, the term “the Great Game” referred to the rivalry of two empires – the Russian and the British – for influence in Central Asia. The author tries to redefine this concept and give it a contemporary character. The text describes the competition for influence between the United States of America and the Russian Federation, which after the collapse of the USSR is trying to renew its power position in international relations. The author synthetically shows the changes taking place in Kyrgyzstan after independence, presents the genesis of the US military presence in this country, and also presents the “small Great Game” between the interested powers that are trying to base their sphere of influence on the military aspect.

Keywords: Russian Federation, USA, Influences, Military, The Great Game

Резюме

«Маленькая большая игра» – Кыргызстан между Российской Федерацией и США в военном аспекте.

Первоначально термин «большая игра» относился к соперничеству двух империй – Российской и Британской – за вли-

яние в Центральной Азии. Автор пытается переопределить эту концепцию и придать ей современный характер. В тексте описывается борьба за влияние между Соединенными Штатами Америки и Российской Федерацией, которая после распада СССР пытается восстановить свои силовые позиции в международных отношениях. Автор синтетически показывает изменения, происходящие в Кыргызстане после обретения независимости, представляет генезис военного присутствия США в этой стране, а также иллюстрирует название «маленькая большая игра» между заинтересованными державами, которые пытаются основать свою сферу влияния на военном аспекте.

Ключевые слова: Российская Федерация, США, влияния, военные, большая игра

Geneza obecności wojskowej USA w Kirgistanie

Azja Centralna jako część swoistego *Hearthlandu*¹ już od XIX wieku stanowiła pole rywalizacji między cywilizacją bizantyjską a mocarstwami zachodnimi. W czasach współczesnych redefinicji w obecnej „Wielkiej Grze”² podlega tylko jedna ze stron konfliktu. Wielkie Imperium Brytyjskie zastąpiły Stany Zjednoczone Amery-

-----

1 Już w 1904 roku słynny brytyjski geograf i geopolityk – sir Halford John Mackinder – w swoim ponadczasowym dziele *Geograficzna oś historii* (Mackinder, 2009, s. 10-11) wykazuje, że *Hearthland* jest dzięki łatwości obrony „fortecą stworzoną przez Boga”, dalej stwierdza zaś: „Wielka forteca jest nie tylko obronna – jest także płaska i żyzna – zdolna do karmienia milionów”. Brytyjski geopolityk zauważa również, że *Hearthland* jest przysłowiowym kluczem do objęcia rządów nad obszarem całej kuli ziemskiej, ponieważ bardzo trudno terytorium to podbić; może zatem spokojnie i wytrwale rozwijać się na nim cywilizacja lądowa, zdolna po pewnym czasie dokonać ekspansji na mocarstwa morskie.

2 Nazwa ta odnosi się do rywalizacji toczącej się pomiędzy Carską Rosją a Wielkim Imperium Brytyjskim w XIX wieku.

ki, rolę wcześniejszej metropolii przejęła dawna kolonia, która po upadku ZSRR w 1991 roku osiągnęła status hegemonia w nowym, jednobiegunowym świecie. Drugi z uczestników tytułowej „gry”, mimo przemian wewnętrznych oraz wizerunkowych, pozostał ten sam. Jedyna spadkobierczyni ZSRR – Federacja Rosyjska – po początkowym okresie niezdecydowania przywróciła orientację na własną strefę wpływów, obejmującą cały obszar postradziecki.

Po 2001 roku i zamachach na World Trade Center cały świat wypowiedział wojnę terroryzmowi w każdej postaci, a między innymi rezolucja ONZ nr 1373 (ONZ, 2001) umożliwiła USA rozpoczęcie inwazji na kraje oskarżane o wspieranie ugrupowań terrorystycznych. Obok agresji na Irak w 2003 roku wśród pierwszych ofiar amerykańskich ataków znalazł się Afganistan, na który inwazja rozpoczęła się na początku października 2001 roku³. Odległość USA i ich sojuszników wojskowych od terytorium Azji Centralnej wymusiła na decydentach amerykańskich poszukiwanie sojuszników i porozumienie się z krajami sąsiadującymi bezpośrednio lub znajdującymi się stosunkowo blisko terytorium atakowanego. Wybór padł między innymi na Kirgistan, gdzie już 16 grudnia 2001 roku udało się utworzyć bazę lotniczą Manas, położoną tuż przy głównym międzynarodowym lotnisku tej republiki (U.S. Air Force).

Rosyjski powrót do Kirgistanu

Po upadku ZSRR w 1991 roku wojska związkowe przekształcono w jednostki podległe państwom, na których terytorium się znajdowały, bądź zostały wycofane do niedawno powstałej Federacji Rosyjskiej. Również w Kirgistanie wojska Armii Radzieckiej podporządkowano nowym władzom niepodległej republiki

-----
3 Warto zauważyć, że inwazja nastąpiła niemal miesiąc po atakach na WTC.

(Министерство обороны Кыргызской Республики)⁴, co ułatwiał fakt, iż na początku lat 90. zainteresowanie Rosji utrzymaniem swojej strefy wpływów ustąpiło miejsca jej piętrzącym się problemom wewnętrznym, w tym gospodarczym. Wszakże jeszcze na podstawie Traktatu między Federacją Rosyjską a Republiką Kirgiską w sprawie współpracy w dziedzinie wojskowości utworzono 338. dalekosiężne centrum komunikacyjne rosyjskiej marynarki wojennej w wiosce Kara-Balta oraz 954. bazę testową broni przeciw okrętom podwodnym w Karakolu przy jeziorze Issyk-Kul. Jednostki te mają jednakże wartość głównie badawczą i komunikacyjną (Габыев, 2010). Po dojściu do władzy Władimira Putina oraz stabilizacji kraju i stopniowym umocnieniu pozycji Rosji jako mocarstwa regionalnego, również w sferze militarnej, uwaga decydentów rosyjskich skupiła się na powrocie wojsk rosyjskich do państw Azji Centralnej. Już w 2003 roku⁵ w Kirgistanie utworzono w miejscu starej radzieckiej bazy wojskowej rosyjską 999. bazę lotniczą w Kant, która miała istnieć przez 15 lat od powstania, jednak z czasem postanowiono, iż porozumienie przedłużać się będzie automatycznie o kolejne 5 lat (Кутнаева, 2010). Placówka miała funkcjonować bez opłat ze strony rosyjskiej, co dodatkowo potwierdzone zostało w dokumencie między Federacją Rosyjską i Republiką Kirgistanu z 2003 roku (*Соглашение между Российской Федерацией...*, 2003). Pomimo to Rosja zainwestowała blisko 70 milionów rubli w rozbudowę samej bazy i otaczającej ją infrastruktury (*ДОСЪЕ: Авиационная база...*, 2013). Powsta-

-----
4 Co ciekawe, ani oficjalna strona Ministerstwa Obrony Republiki Kirgistanu, ani oficjalna strona Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej nie podają dokładnych danych. Nie wiadomo, ilu żołnierzy oraz jak dużo sprzętu pozostało na terytorium nowo powstałego państwa, a ile faktycznie powróciło do Federacji Rosyjskiej.

5 Baza wojskowa Kant w Kirgistanie powstała także na podstawie umowy i rozmów Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym z 2001 roku (*Протокол о порядке формирования...*, 2001).

nie placówki w Kant było bezpośrednią odpowiedzią na utworzenie bazy amerykańskiej w Manasie. „Moskwa, która sama poparła koalicję, nie sprzeciwiła się temu. Równocześnie jednak rozpoczęła konsultacje, zmierzające do ograniczenia zachodniej obecności wojskowej oraz zacieśnienia współpracy z krajami Azji Centralnej w sferze bezpieczeństwa. Jak się wydaje, Moskwę bardziej niż sam fakt istnienia bazy niepokoiło to, że nie miała wpływu na warunki jej stacjonowania, a proces decyzyjny odbywał się poza nią” (Górecki, 2014).

Rys. 1. Mapa rozmieszczenia baz wojskowych Federacji Rosyjskiej i USA w Azji Centralnej

Źródło: Кутнаева, 2010.

Kirgistan w przededniu rewolucji

Jeszcze przed rewolucją 2010 roku ówczesny prezydent Kirgistanu, Kurmanbek Bakijew, rozpoczął medialną rozgrywkę, dążąc, jak się początkowo wydawało, do zamknięcia bazy amerykańskiej Manas⁶. W lutym 2009 roku parlament Republiki Kirgistanu stosunkiem głosów 78 do 1 podjął decyzję o wygaszeniu pozwolenia na prowadzenie placówki oraz dał wojskom tam stacjonującym 180 dni na wycofanie się (*Kyrgyz MPs vote...*, 2009), co stanowiło poważny problem dla amerykańskich operacji w tym regionie, gdyż baza w Manas stanowiła główny punkt przeładunkowy oraz jedyną bezpieczną bazę lotniczą po zamknięciu amerykańskiego lotniska w Karshi-Khanabad w Uzbekistanie w 2005 roku (*U.S. Vacates Manas...*, 2014). Usunięcie wojsk USA z regionu Azji Centralnej stanowiłoby również niepodważalne zwycięstwo Ministerstwa Spraw Zagranicznych Federacji Rosyjskiej prowadzonego przez Siergieja Ławrowa, które udowodniłoby, iż rosyjska strefa wpływów na terytorium byłego ZSRR pozostaje nienaruszona. Tak się jednak nie stało. Mimo kolejnych prób nacisku ze strony Moskwy i zapewnień przedstawicieli władz rosyjskich, iż decyzja decydentów kirgiskich co do zamknięcia amerykańskiej bazy lotniczej jest nieodwołalna (*МИД РФ уходит...*, 2009), republika podpisała nowe porozumienie z USA. Na podstawie Umowy pomiędzy rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz rządem Republiki Kirgistanu w sprawie centrum tranzytowego na terenie międzynarodowego lotniska w Manasie i wszelkich powiązanych obiektów (*Agreement Between the Government...*, 2009) „baza wojskowa” została przekształcona w „amerykańskie centrum tran-

-----
⁶ Według niektórych badaczy Bakijew dokonywał tego pod naciskiem Moskwy, gdyż zamknięcie bazy miało być uzależnione od rosyjskiej pomocy finansowej dla Kirgistanu w wysokości dwóch miliardów dolarów (Górecki, 2014).

zytowe”, co kosztowało USA blisko 36 milionów dolarów przeznaczonych na rozbudowę i modernizację lotniska, a także 60 milionów dolarów rocznie za użytkowanie lokalizacji. Porozumienie to umożliwiała jego odnawianie rokrocznie przez pięć kolejnych lat. Ówczesny podsekretarz stanu USA, podsumowując to przedsięwzięcie, stwierdził: „Z zadowoleniem przyjmujemy decyzję prezydenta Bakijewa. Jest to niewątpliwie ważny wkład w nasze wspólne cele w Afganistanie w walce z terroryzmem i ekstremizmem. Z zadowoleniem przyjmujemy wsparcie udzielane przez inne kraje, w tym Rosję” (*Госден США приветствуют...*, 2009).

Również Federacja Rosyjska prowadziła z Republiką Kirgistanu rozmowy o dalszym funkcjonowaniu baz wojskowych. W memorandum z 2009 roku obydwie strony porozumiały się co do przedłużenia obecności wojsk rosyjskich w placówkach na terytorium Kirgistanu, oraz utworzenia ze wszystkich tych jednostek jednej bazy, a także utrzymania rosyjskiej obecności wojskowej przez kolejne 49 lat, z możliwością późniejszej prolongaty o kolejne 25 lat. (*Меморандум о намерениях...*, 2009). Umowa ta miała być negocjowana w dalszym ciągu, ale plany te pokrzyżował wybuch rewolucji w Kirgistanie.

Rewolucja 2010 roku oraz jej konsekwencje dla Federacji Rosyjskiej i Zjednoczonych Stanów Ameryki

Jednym z pierwszych działań nowego, tymczasowego rządu Republiki Kirgistanu było rozpoczęcie rozmów z władzami w Waszyngtonie (mimo niezadowolenia kirgiskiej starszyny klanowej) na temat nieuregulowanej jeszcze sprawy dostarczania paliw na potrzeby funkcjonowania centrum tranzytowego w Manas. Jak oceniła szefowa rządu w Biszkeku Roza Otunbajewa: „władze nadal postępują zgodnie z wcześniejszymi porozumieniami” (*США готовы...*, 2010). Mimo braku umów określających ramy czasowe

dalszego istnienia bazy po 2014 roku w lutym 2011 roku państwa te podpisały umowę o dostarczaniu paliw do Manasu, przy jednoczesnym pominięciu tak ważnych elementów jak zastrzeżenie granic czasowych funkcjonowania dokumentu (*Agreement Between the Government...*, 2011). Po zwycięstwie nowego prezydenta Kirgistanu, Ałzambeka Atambajewa, spojrzenie na dalszą amerykańską obecność w Kirgistanie uległo przewartościowaniu. W jednym z pierwszych wywiadów, których Atambajew udzielił po wygranej, stwierdził on, iż będzie dążył do zamknięcia bazy wojsk USA z datą wygaśnięcia dotychczasowego kontraktu określającego warunki funkcjonowania placówki. Prezydent powiedział dziennikarzom: „Obawiam się, że ta baza stanie się zagrożeniem dla bezpieczeństwa kraju. Wiemy, że Stany Zjednoczone często angażują się w konflikty zbrojne. Był Irak i Afganistan, a teraz są napięcia z Iranem. Nie chciałbym, żeby którekolwiek z tych państw rozpoczęło pewnego dnia atak odwetowy na bazę wojskową” (Schwartz, 2011). Uważa się, że takie działania Atambajewa już na początku prezydentury podyktowane było wsparciem rosyjskich władz i tamtejszych mediów w obaleniu dotychczasowego prezydenta Bakijewa, jednakże do tej pory nie przedstawiono wiarygodnych dowodów na potwierdzenie tej tezy.

Równocześnie rząd Dżantora Satybałdijewa, wspieranego przez Atambajewa, rozpoczął zakrojone na szeroką skalę rozmowy z rządem Federacji Rosyjskiej na temat obecności militarnej Rosji w Kirgistanie. Już we wrześniu 2012 roku, podczas wizyty prezydenta Władimira Putina w Biszkeku, zawarto kilka porozumień i traktatów, w tym umowę o integracji rosyjskich jednostek wojskowych w jedną bazę operacyjną. Miała ona powstać w 2017 roku i służyć jednocześnie wsparciu i szkoleniu wojska kirgiskiego (*Соглашение между...*, 2012). Umowa ta zapewniała funkcjonowanie placówki przez następne 15 lat, z możliwością przedłużania o kolejne 5 lat, a jedną z nowości było wprowadzenie i określenie dokładnych stawek dzierżawnych, jakie Federacja Ro-

syjska ma płacić Republice Kirgistanu za udostępnienie terenów i infrastruktury. Prezydent Putin wówczas wyjaśniał: „Chciałbym raz jeszcze przypomnieć, że nasza obecność wojskowa rozpoczęła się od prośby Kirgistanu, żeby taka baza pojawiła się tutaj, aby była istotnym czynnikiem stabilności w regionie, w samej republice. Znamy sytuację wewnętrzną w Afganistanie, a biorąc pod uwagę wycofanie się stamtąd sił międzynarodowej koalicji w 2014 roku, należy stwierdzić, że sytuacja raczej nie zmieni się na lepsze. Obecność rosyjskiego komponentu wojskowego w regionie będzie znaczącym czynnikiem stabilności” (Куксин, 2012). Takie słowa ukazują determinację Rosji do zastąpienia USA jako czynnika gwarantującego bezpieczeństwo w regionie Azji Centralnej, a jednocześnie utrzymania, a także rozbudowy własnej strefy wpływów.

W kwietniu 2013 roku, pomimo wysiłków Roberta Blake’a, asystenta sekretarza stanu USA ds. Azji Południowej i Środkowej, który starał się przekonać rząd kirgiski do przedłużenia porozumienia o stacjonowaniu wojsk USA w Kirgistanie, Żogorku Kenesz przegłosował podpisaną następnie przez prezydenta Atambajewa ustawę O wypowiedzeniu stronie amerykańskiej traktatu o funkcjonowaniu amerykańskiego centrum tranzytowego w Manasie z dniem 11 lipca 2014 roku (О денонсации Соглашения..., 2013). Wydarzenie to zbiegło się w czasie z potwierdzeniem przez ministra obrony Federacji Rosyjskiej, Siergieja Szojgu, wcześniejszych doniesień o inauguracji z początkiem 2014 roku rosyjskiego programu pomocy wojskowej dla Kirgistanu, której wartość wynieść ma około 1,1 miliarda dolarów (Lang, 2013).

Prawne zamknięcie amerykańskiej bazy wojskowej (Amerykańskiego Centrum Tranzytowego) w Manasie nastąpiło 11 lipca 2014 roku, jednakże oficjalne zakończenie działalności, wraz z symbolicznym „przekazaniem kluczy” władzom kirgiskim, nastąpiło już 3 czerwca (Орлова, 2014). Jak donosi Pentagon, dzięki bazie Manas USA i ich sojusznikom udało się przetransportować

blisko 5,3 miliona żołnierzy z niemal 26 państw świata oraz niezliczone ilości sprzętu i zaopatrzenia (Pillalamarri, 2014).

Rosja ostatnim militarnym graczem?

Po likwidacji amerykańskiego punktu tranzytowego Federacja Rosyjska pozostała jedynym państwem posiadającym bazę wojskową w regionie Azji Centralnej, a podpisana umowa z rządem Kirgistanu zapewniała jej funkcjonowanie do co najmniej 2032 roku. Pomimo to w 2016 roku prezydent Atambajew, udzielając wywiadu, oznajmił, iż jego zdaniem Rosjanie powinni się wycofać z Kirgistanu i zlikwidować wszystkie swoje bazy w tym państwie. „Kirgistan w przyszłości musi polegać na własnych siłach, co stosuje się również do rosyjskiej bazy. To może się komuś nie podobać, ale ta wiadomość musi trafić do prezydenta Rosji” – stwierdził Atambajew (*Атамбаев призвал...*, 2016). W odpowiedzi na deklarację prezydenta republiki w lutym 2017 roku Putin zasugerował, iż Federacja Rosyjska gotowa jest wycofać się z Kirgistanu, jeśli rząd tego państwa oświadczy, że wojsko kirgiskie jest wystarczająco silne, aby poradzić sobie w regionie (*Putin Says He May...*, 2017). Już w czerwcu tego samego roku prezydent Atambajew, którego kadencja dobiegała końca, zaproponował, wbrew swoim wcześniejszym słowom, utworzenie nowej, drugiej rosyjskiej bazy wojskowej w Kirgistanie, zlokalizowanej na południu kraju. Takie rozwiązanie miałoby zapewnić stabilizację regionu i bezpieczeństwo kraju wobec niespokojnego Tadżykistanu i rozwijających się tam ruchów islamskich (*Kyrgyz President Notes...*, 2017). Po wyborach prezydenckich w Kirgistanie pod koniec 2017 roku, w których zwyciężył Sooronbaj Dżeenbekow, temat drugiej rosyjskiej bazy wojskowej pozostał sprawą otwartą, co do której prowadzone są rozmowy.

Perspektywa na przyszłość

Po 2014 roku i wyparciu obecności Stanów Zjednoczonych Ameryki z Kirgistanu Federacja Rosyjska pozostała jak na razie jedynym militarnym graczem w regionie, co potwierdza, iż jej polityczna i wojskowa dominacja w Azji Centralnej jest niezachwiana⁷. Jednakże pod koniec lutego 2019 roku, po licznych doniesieniach medialnych, oficjalnie potwierdzono utworzenie posterunku wojskowego Chińskiej Republiki Ludowej w Tadżykistanie, co wiązać się może z próbą zmiany układu sił w regionie (Bogusz, Marszewski, 2019).

Rys. 2. Mapa lokalizacji chińskiej placówki wojskowej

Źródło: Bogusz, Marszewski, 2019.

Rozwój i zwiększanie obecności wojskowej Rosji w Kirgistanie to w dalszym ciągu sprawa otwarta. Mimo pojawiających się w środkach masowego przekazu wiadomości o prowadzonych

7 W sferze gospodarczej Rosja ustępuje miejsca Chińskiej Republice Ludowej.

rozmowach żadna ze stron nie wystąpiła dotychczas z oficjalnymi propozycjami (*Rosyjska armia...*, 2019). Deklaracji i oficjalnych postanowień, a także realnych działań dotyczących dalszych losów baz rosyjskich w Republice Kirgiskiej spodziewano się pod koniec marca 2019 roku, na kiedy to zapowiedziana była wizyta prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina w Kirgistanie (*Putin's visit...*, 2019). Spotkanie obu przywódców państw w głównej mierze przyniosło jedynie zapewnienia, bez podpisania szczegółowych traktatów określających dalsze funkcjonowanie sił rosyjskich na terenie republiki. Prezydenci Rosji i Kirgistanu wydali wspólne oświadczenie, w którym potwierdzili gotowość do dalszego pogłębiania współpracy technologicznej, a także wzmocnienia sił zbrojnych Republiki Kirgiskiej i rozwoju rosyjskich obiektów na jej terytorium (*Совместное заявление...*, 2019).

Całość sytuacji, a także położenie blisko ciągle zmieniającej się granicy stref wpływów implikują dla Republiki Kirgistanu zarówno wiele możliwości, jak i zagrożeń. Państwa zainteresowane, takie jak USA, Rosja czy w ostatnich latach Chiny, zapewne będą podejmować w dalszym ciągu działania dążące do przesunięcia Mackinderowskiego Heartlandu w swoją stronę, co będzie stanowiło dla nich punkt wyjścia do pełnej kontroli regionu w aspekcie militarnym.

Bibliografia

- Górecki W., 2014, *Coraz dalej od Moskwy. Rosja wobec Azji Centralnej*, „Prace OSW”, nr 48, Warszawa.
- Mackinder H.J., 2009, *Geograficzna oś historii*, tłum. M. Radoszko, M. Szymuś, oprac. R. Potocki, Częstochowa.
- Кутнаева Н., 2010, *Иностранные военные базы на территории постсоветской Центральной Азии*, „Цетралная Азия и Кавказ”, т. 13.

Kutnaeva N., 2010, *Inostrannye voennye bazy na territorii postsovetskoyj Centralnoj Azii*, „Centralnaja Azija i Kavkaz”, t. 13.

Źródła internetowe

- Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Kyrgyz Republic Regarding the Transit Center at Manas International Airport and Any Related Facilities/Real Estate*, 2009, online: <https://www.state.gov/documents/organization/130490.pdf> – 18 III 2019.
- Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Kyrgyz Republic Regarding Acquisition of Fuel for Operations at the Transit Center*, 2011, online: <https://www.state.gov/documents/organization/130490.pdf> – 18 III 2019.
- Bogusz M., Marszewski M., 2019, *Obecność wojskowa Chin w Tadżykistanie*, „Analizy OSW”, online: <https://www.osw.waw.pl/pl/publika-cje/analizy/2019-02-27/obecnosc-wojskowa-chin-w-tadzykistanie> – 18 III 2019.
- Kyrgyz MPs Vote to Shut US Base*, 2009, „BBC News”, 12 II, online: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7898690.stm> – 18 III 2019.
- Kyrgyz President Notes Russia Could Get another Base at Southern Border*, 2017, „TASS”, 24 VII, online: <http://tass.com/defense/957467> – 18 III 2019.
- Lang J., 2013, *Kirgistan wypowiada USA umowę o bazie Manas*, „Analizy OSW”, online: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-07-10/kirgistan-wypowiada-usa-umowe-o-bazie-manas> – 18 III 2019.
- ONZ, 2001, Rezolucja 1373, online: <https://www.un.org/sc/ctc/resources/databases/recommended-international-practices-codes-and-standards/united-nations-security-council-resolution-1373-2001/> – 18 III 2019.
- Pillalamarri A., 2014, *The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia*, „The Diplomat”, online: <https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/> – 18 III 2019.
- Putin Says He May Close Down Kant Base if Kyrgyzstan No Longer Needs Russian Help*, 2017, „TASS”, 28 II, online: <http://tass.com/defense/933220> – 18 III 2019.
- Putin's Visit to Kyrgyzstan Scheduled for March – Ambassador*, 2019, „TASS”, 1 II, online: <http://tass.com/politics/1042834> – 18 III 2019.

- Rosyjska armia umacnia się w Kirgistanie*, 2019, „Defence 24”, 8 II, online: <https://www.defence24.pl/rosyjska-armia-umacnia-sie-w-kirgistanie> – 18 III 2019.
- Schwartz M., 2011, *New Leader Says U.S. Base in Kyrgyzstan Will Be Shut*, „The New York Times”, 1 XI, online: <https://www.nytimes.com/2011/11/02/world/asia/kyrgyzstan-says-united-states-manas-air-base-will-close.html> – 18 III 2019.
- U.S. Air Force, *Fact Sheets*, online: <https://web.archive.org/web/20140313003805/http://www.manas.afcent.af.mil/library/factsheets/index.asp> – 18 III 2019.
- U.S. Vacates Manas Airbase in Kyrgyzstan*, 2014, „The Moscow Times”, 3 VI, online: <https://www.themoscowtimes.com/2014/06/03/us-vacates-manas-airbase-in-kyrgyzstan-a36131> – 18 III 2019.
- Атамбаев призвал Россию убрать военную базу из Киргизии*, 2016, „Накануне”, 1 XII, online: <http://www.nakanune.ru/news/2016/12/1/22454666/#sthash.knlsM5Do.dpuf> – 18 III 2019.
- Габуев А., 2010, *Киргизия вооружится российской базой*, „Коммерсантъ”, 14 IX, online: <https://www.kommersant.ru/doc/1503691> – 18 III 2019.
- Госдеп США приветствует открытие транзитного центра США в Киргизии*, 2009, „РИА Новости”, 12 VII, online: <https://ria.ru/20090712/177070041.html> – 18 III 2019.
- ДОСЪЕ. Авиационная база России в Канте*, 2013, „TASS”, 22 X, online: <https://tass.ru/spravochnaya-informaciya/739744> – 18 III 2019.
- Куксин С., 2012, *Российские военные останутся в Киргизии*, „Российская газета”, 20 IX, online: <https://rg.ru/2012/09/20/soglashe-nieanons.html> – 18 III 2019.
- Меморандум о намерениях Российской Федерации и Кыргызской Республики по дальнейшему развитию и совершенствованию двусторонней договорно-правовой базы, регулирующей пребывание российских воинских формирований на территории Кыргызской Республики, и размещению дополнительного российского воинского контингента на территории Кыргызской Республики*, 2009, online: <https://docs.cntd.ru/document/902190534> – 18 III 2019.
- МИД РФ исходит из того, что Киргизия не пересмотрит решение по „Манас”*, 2009, „РИА Новости”, 23 VI, online: <https://ria.ru/20090623/175189598.html> – 18 III 2019.

Министерство обороны Кыргызской Республики, *История Вооруженных Сил Кыргызской Республики*, online: <https://web.archive.org/web/20111128181528/http://www.mil.kg/ru/armed-forces/history.html> – 18 III 2019.

О денонсации Соглашения о сотрудничестве между Правительством Кыргызской Республики и Правительством Соединенных Штатов Америки, подписанного 22 июня 2009 года в городе Бишкек, и Соглашения между Правительством Кыргызской Республики и Правительством Соединенных Штатов Америки относительно Центра транзитных перевозок в Международном аэропорту „Манас” и о каких-либо объектах и видах недвижимости, связанных с ним, 2013, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203912?cl=ru-ru> – 18 III 2019.

Организация Договора о коллективной безопасности, 2001, *Коллективные силы быстрого развёртывания Центральноазиатского региона коллективной безопасности*, online: http://www.odkbcsto.org/js_csto/voennaya-sostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php?sphrase_id=77224 – 18 III 2019.

Орлова Ю., 2014, *Авиабаза Пентагона в Киргизии официально закрылась*, „РИА Новости”, online: <https://ria.ru/20140711/1015468602.html#14050622652303&message=resize&relto=register&action=addClass&value=registration> – 18 III 2019.

Протокол о порядке формирования и функционирования сил и средств системы коллективной безопасности государств – участников Договора о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года, 2001, online: <http://docs.cntd.ru/document/902015538> – 18 III 2019.

Совместное заявление Президента Российской Федерации В.В.Путина и Президента Киргизской Республики С.Ш.Жээнбекова 28 марта 2019 года, 2019, online: <http://kremlin.ru/supplement/5393> – 18 III 2019.

Соглашение между Российской Федерацией и Киргизской Республикой о статусе и условиях пребывания объединенной российской военной базы на территории Киргизской Республики, 2012, online: <http://docs.cntd.ru/document/902383846> – 18 III 2019.

Соглашение между Российской Федерацией и Киргизской Республикой о статусе и условиях пребывания российской авиационной

- базы на территории Киргизской Республики*, 2003, online: <https://www.lawmix.ru/abro/1959> – 18 III 2019.
- США готовы обсудить с Киргизией детали работы авиабазы „Манас“*, 2010, „РИА Новости“, 12 IV, online: <https://ria.ru/20100412/221517945.html> – 18 III 2019.
- Atambaev prizval Rossiju ubrat voennuju bazu iz Kirgizii*, 2016, „Nakanune“, 1 XII, online: <http://www.nakanune.ru/news/2016/12/1/22454666/#sthash.knlsM5Do.dpuf> – 18 III 2019.
- DOSE. Aviacionnaja baza Rossii v Kante*, 2013, „TASS“, 22 X, online: <https://tass.ru/spravochnaya-informaciya/739744> – 18 III 2019.
- Gabuev A., 2010, *Kirgizija vooruzhitsja rossijskoj bazoj*, „Kommersant“, 14 IX, online: <https://www.kommersant.ru/doc/1503691> – 18 III 2019.
- Gosdep SSHA privetstvuet otkrytie tranzitnogo centra SSHA v Kirgizii*, 2009, „RIA Novosti“, 12 VII, online: <https://ria.ru/20090712/177070041.html> – 18 III 2019.
- Kuksin C., 2012, *Rossijskie voennye ostanutsja v Kirgizii*, „Rossijskaja gazeta“, 20 IX, online: <https://rg.ru/2012/09/20/soglashenie-anons.html> – 18 III 2019.
- Memorandum o namerenijakh Rossijskoj Federacii i Kyrgyzskoj Respubliki po dalnejshemu razvitiju i sovershenstvovaniju dvustoronnej dogovornopravovoj bazy, regulirujushhej prebyvanie rossijskikh vojskikh formirovanij na territorii Kyrgyzskoj Respubliki, i razmeshheniju dopolnitelnogo rossijskogo vojskogo kontingenta na territorii Kyrgyzskoj Respubliki*, 2009, online: <http://docs.cntd.ru/docu ment/902190534> – 18 III 2019.
- MID RF iskhodit iz togo, chto Kirgizija ne peresmotrit reshenie po „Manas“*, 2009, „RIA Novosti“, 23 VI, online: <https://ria.ru/20090623/175189598.html> – 18 III 2019.
- Ministerstvo oborony Kyrgyzskoj Respubliki, Istorija Vooruzhennykh Sil Kyrgyzskoj Respubliki*, online: <https://web.archive.org/web/2011128181528/http://www.mil.kg/ru/armed-forces/history.html> – 18 III 2019.
- O denonsacii Soglashenija o sotrudnichestve mezhdju Pravitelstvom Kyrgyzskoj Respubliki i Pravitelstvom Soedinennykh Shtatov Ameriki, podpisannogo 22 ijunja 2009 goda v gorode Bishkek, i Soglashenija mezhdju Pravitelstvom Kyrgyzskoj Respubliki i Pravitelstvom Soedinennykh Shtatov Ameriki otnositelno Centra tranzitnykh перевозок v Me-*

zhdunarodnom aehroportu „Manas” i o kakikh-libo obektakh i vidakh nedvizhimosti, svjazannykh s nim, 2013, online: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/203912?cl=ru-ru> – 18 III 2019.

Organizacija Dogovora o kollektivnoj bezopasnosti, 2001, *Kollektivnye sily bystrogo razvjortjivanja Centralnoaziatskogo regiona kollektivnoj bezopasnosti*, online: http://www.odkb-csto.org/js_csto/voennayasostavlyauschaya-odkb/ksbrtsar.php?sphrase_id=77224 – 18 III 2019.

Orlova Ū., 2014, *Aviabaza Pentagona v Kirgizii oficialno zakrylas*, „RIA Novosti”, online: <https://ria.ru/20140711/1015468602.html#14050622652303&message=resize&relto=register&action=addClass&value=registration> – 18 III 2019.

Protokol o porjadke formirovanija i funkcionirovanija sil i sredstv sistemy kollektivnoj bezopasnosti gosudarstv – uchastnikov Dogovora o kollektivnoj bezopasnosti ot 15 maja 1992 goda, 2001, online: <http://docs.cntd.ru/document/902015538> – 18 III 2019.

Soglashenie mezhdru Rossijskoj Federaciej i Kirgizskoj Respublikoj o statuse i uslovijakh prebyvanija obedinennoj rossijskoj voennoj bazy na territorii Kirgizskoj Respubliki, 2012, online: <http://docs.cntd.ru/document/902383846> – 18 III 2019.

Soglashenie mezhdru Rossijskoj Federaciej i Kirgizskoj Respublikoj o statuse i uslovijakh prebyvanija rossijskoj aviacionnoj bazy na territorii Kirgizskoj Respubliki, 2003, online: <https://www.lawmix.ru/abro/1959> – 18 III 2019.

Sovmestnoe zajavlenie Prezidenta Rossijskoj Federacii V.V.Putina i Prezidenta Kirgizskoj Respubliki S.SH.Žehhebnbekova 28 marta 2019 goda, 2019, online: <http://kremlin.ru/supplement/5393> – 18 III 2019.

SSHA gotovy obsudit s Kirgiziej detalj raboty aviabazy „Manas”, 2010, „RIA Novosti”, 12 IV, online: <https://ria.ru/20100412/221517945.html> – 18 III 2019.

Rysunki

Кутнаева Н., 2010, *Иностранные военные базы на территории постсоветской Центральной Азии*, „Цетралная Азия и Кавказ”, т.13 вып. 2.

Bogusz M., Marszewski M., 2019, *Obecność wojskowa Chin w Tadżykistanie*, „Analizy OSW”, 27 II, online: <https://www.osw.waw.pl/pl/pu-blikacje/analizy/2019-02-27/obecnosc-wojskowa-chin-w-tadzykistanie> – 18 III 2019.

Kutnaeva N., 2010, *Inostrannye voennye bazy na territorii postsovetskij Centralnoj Azii*, „Cetralnaja Azija i Kavkaz”, t. 13, vyp. 2.

Kirgistan, niewielka centralnoazjatycka republika, od trzydziestu lat zмага się z trudem niepodległości. Ten górski kraj, stanowiący niegdyś odległe peryferie Związku Radzieckiego, dzisiaj pod wieloma względami jest inspirującym demokratycznym wyjątkiem na tle państw regionu. Mimo to w procesie formowania nowoczesnego państwa, zintegrowanego z gospodarką światową organizmu ekonomicznego czy otwartego społeczeństwa, młoda republika kirgiska styka się z podobnymi trudnościami, co jej poradzieccy sąsiedzi. Nie zawsze radzi sobie z nimi lepiej, niewątpliwie natomiast czyni to w sposób bardziej otwarty.

Kirgiska transformacja jest intrygująca pod wieloma względami. Poza rzucającym się w oczy aspektem politycznym otwartość zachodzących w republice zmian umożliwia śledzenie innych istotnych przemian: gospodarczych, społecznych czy kulturowych, a także dokonywanych przez republikę wyborów międzynarodowych. Kirgistan niekoniecznie osiąga spektakularne sukcesy na tych polach, niemniej jednak dylematy rozwoju, stojące przed nim, w znacznej mierze są również problemami jego sąsiadów. Zasobniejsze w surowce i pozornie stabilniejsze Kazachstan czy Uzbekistan niechętnie jednak te problemy komunikują. Dlatego też analiza wydarzeń i procesów zachodzących w Kirgistanie pozwala na ukazanie szerszego kontekstu regionalnego i swoiste „odkodowanie” tamtejszej rzeczywistości.

Ze wstępu

<https://akademicka.pl/>

ISBN 978-83-8138-107-9

9 788381 381079

